

Sociale democratisering van onderzoeksbeleid

A. Rip

Door de Wiardi Beckman Stichting is het onderscheid geïntroduceerd tussen politieke democratisering (inspraak van de samenleving) en sociale democratisering (inspraak van de betrokkenen) van het wetenschapsbeleid.¹ Omdat bij politieke democratisering het algemeen belang en bij sociale democratisering een deelbelang voorop staat kunnen deze twee vormen van democratisering tot tegenstellingen leiden. Voor het geval van de universitaire bestuurshervormingen zijn hierover behaarswaardige dingen gezegd door Bordewijk.² Voor het wetenschapsbeleid lijkt een bepaalde taakverdeling zinvol, gebaseerd op het onderscheid tussen wetenschapsbeleid in engere zin en onderzoeksbeleid.³ Het deel van het overheidsbeleid dat betrekking heeft op wetenschapsbeoefening en op het inschakelen van wetenschap voor beleidsdoel-einden komt dan in aanmerking voor politieke democratisering, terwijl bij het onderzoeksbeleid, het meer direkte richting geven aan wetenschappelijk onderzoek, sociale democratisering voorop staat. Wil een dergelijke taakverdeling goed functioneren, dan dienen het politiek gedemocratiseerde wetenschapsbeleid en het sociaal gedemocratiseerde onderzoeksbeleid op elkaar afgestemd te zijn. Vanuit de maatschappij gezien is deze afstemming dan gewaarborgd, wanneer vanuit het wetenschapsbe-

leid algemene richtlijnen en criteria voor het onderzoeksbeleid voortvloeien, mede op grond van gegevens die vanuit de wetenschapsbeoefening worden aangedragen.

In verschillende recente voorstellen aangaande de organisatie van het wetenschapsbeleid wordt een structuur voorgesteld waarbij de wetenschapsbeoefening sterker gecoördineerd wordt en één, dan wel een beperkt aantal toporganen zorg dragen voor de integratie van onderzoeksbeleid en wetenschapsbeleid en voor de uitvoering van het onderzoeksbeleid.⁴ Zowel in termen van efficiëntie als in termen van mogelijke maatschappelijke controle vormen deze structuren een verbetering vergeleken met de huidige toestand, die door Hommes als volgt wordt omschreven: 'Globaal gesproken is de huidige situatie zo, dat hiërarchisch hooggeplaatste wetenschapsmensen zelf hun onderzoeksprogramma ontwerpen. Voor zover ze die programma's niet uit eigen instituutfondsen kunnen financieren doen ze een beroep op de tweede geldstroom waarbij hun projecten worden beoordeeld door even hooggeplaatste collega's. Zowel het ontwerpen van de programma's als de beoordeling over het al dan niet financieren vindt geheel plaats binnen wat men zou kunnen noemen het wetenschappelijk establishment. De procedures vinden in het geheim plaats

waardoor iedere democratische controle bij voorbaat is uitgesloten. Deskundigheid, hoge wetenschappelijke status en betrouwbaarheid bepalen het gezicht van deze structuur'.⁵

De voorgestelde nieuwe structuren besteden weinig of geen aandacht aan de sociale democratisering van het wetenschapsbeleid. Het voorstel van Walraven voor een wetenschapsparlement is in dit opzicht wel interessant, maar schenkt onvoldoende aandacht aan de infra-structuur.⁶ Juist op dit aspect richt zich het recente 'democratische tegenvoorstel' van de Bond van Wetenschappelijke Arbeiders/Verbond van Wetenschappelijke Onderzoekers (BWA/VWO), waarbij voor alle sectoren van de wetenschapsbeoefening sociale democratisering wordt voorgesteld naar het voorbeeld van de Wet Universitaire Bestuurshervorming, d.w.z. volgens een vakgroepen-raden structuur.⁷ Dit voorstel (en eventuele andere voorstellen in deze richting: misschien heeft Minister Trip iets dergelijks in petto) vormen een noodzakelijk tegenwicht tegen de eerdere voorstellen. Gezien de mogelijkheid van tegenstellingen tussen politieke en sociale democratisering dient wel zorgvuldig nagegaan te worden wat de effecten van sociale democratisering op het onderzoeksbeleid kunnen zijn. Te vaak beperkt men zich in dit verband tot het uitspreken van de vrome wens dat alles beter zal gaan als eenmaal de voorgestelde reorganisatie is doorgevoerd. De structuur, voorgesteld door BWA/VWO, biedt een aanknopingspunt voor een evaluatie van de effecten van sociale democratisering, omdat binnen de universiteiten enige ervaring is opgedaan met het werken in vakgroepen en raden.⁸ In de tweede paragraaf zal een poging gedaan worden de algemene implicaties van een dergelijke structuur te schetsen. Om deze implicaties op hun waarde te beoordelen dient een beoordelingscriterium gehanteerd te worden (dit is overbodig als men aan sociale democratisering een zo hoge waarde toekent dat alle mogelijke implicaties geaccepteerd worden; dit laat zich echter slecht rijmen met het belang van politieke democratisering). In dit artikel zal als criterium gebruikt worden het functioneren van een doorzichtige doelen-middelen structuur, een zo rationeel mogelijk stelsel van criteria en prioriteiten voor wetenschappelijk onderzoek.⁹ Het ontbreken hiervan is immers, naast het voorkomen van machtsconcentraties, de belangrijkste

kritiek op de huidige situatie. Omgekeerd is een stelsel van doeleinden, criteria en prioriteiten noodzakelijk om een sociaal gedemocratiseerd onderzoeksbeleid te kunnen integreren in een politiek gedemocratiseerd wetenschapsbeleid. Het stipuleren van doeleinden op het niveau van regering en parlement dient dan in wisselwerking met een doelen-middelen discussie op het niveau van de wetenschappelijke onderzoekers tot stand te komen.¹⁰ Om de mogelijkheden van het functioneren van een zo rationeel mogelijk stelsel van criteria en prioriteiten scherp aan te geven zal in de derde paragraaf de besluitvorming bij een gedemocratiseerd onderzoeksbeleid vergeleken worden met de drie beleidsmodellen die Peper heeft onderscheiden.¹¹ In een vierde paragraaf wordt tenslotte kort ingegaan op de voorwaarden voor een goed en sociaal gedemocratiseerd onderzoeksbeleid, en met name op de mogelijkheid in de wetenschappelijke opleiding aandacht aan deze problematiek te schenken.

Het onderzoeksbeleid binnen de universiteit

Bij gebrek aan systematische studies over het onderzoeksbeleid binnen de universiteiten zal een analyse noodzakelijkerwijze impressionistisch moeten zijn en gebaseerd op persoonlijke ervaringen (in casu, in de subfaculteit scheikunde, RU Leiden). Omdat de resultaten in verband gebracht zullen worden met andere analyses lijken ze ondanks de beperkte empirische basis generaliseerbaar. Voor het onderzoeksbeleid binnen de universiteit zijn van belang het leerstoelenbeleid, de werving van medewerkers, de studiekeuze van studenten en de gezamenlijke planning en budgettering. Voor-

Drs. A. Rip is werkzaam op de afdeling chemie en samenleving van de subfaculteit scheikunde van de R.U. te Leiden.

Adres: Wassenaarseweg 76, Leiden.

al op dit laatste aspekt richt zich de besluitvorming in de raden, zodat met behulp daarvan de effecten van sociale democratisering te traceren zijn. Voor de presentatie van de analyse zal gebruik gemaakt worden van de recente beschouwing van Koopmans over het budgettaire gedrag van de overheid.¹² Koopmans poneert een tweetal centrale gedragsveronderstellingen: het streven naar een 'workable consensus' dat tot uiting komt in *conflictminimalisatie* in kabinetten en vaste Kamercommissies, en het streven naar *budgetmaximalisatie* van de bureaus van de ambtelijke diensten. Beide veronderstellingen tesamen, stelt Koopmans, leiden tot een automatische expansie en overproductie van overheidsdiensten.

De vakgroepen in de universiteiten zijn vergelijkbaar met de ambtelijke bureaus: zij produceren het onderzoek dat met de budgetten gefinancierd wordt. De (sub-)faculteitsraad die over de budgetaanvragen van de vakgroepen dient te beslissen bestaat voor een groot deel uit personen die lid zijn van een vakgroep en de belangen ervan verdedigen. Soms bestaan er ook commissies van de (sub-)faculteitsraad voor wetenschappelijk onderzoek; in deze commissies zijn in het algemeen de vakgroepen paritair vertegenwoordigd. De studentenfracties in de (sub-)faculteitsraden zijn minder gebonden aan vakgroepen maar hebben op het gebied van het onderzoeksbeleid weinig of geen invloed (voor de sociale wetenschappen is dit echter niet, of niet overal het geval).

De besluitvorming over de budgetten verloopt in de (sub-)faculteitsraden geheel overeenkomstig het patroon dat Koopmans geschetst heeft. Het streven naar *conflictminimalisatie* leidt tot non-interventie houdingen: 'Non-interventie betekent immers dat men de belangen van een andere groep stilzwijgend steunt in ruil voor steun van die groep, wanneer het gaat om de behartiging van eigen belangen'.¹³ In de coalitiekabinetten waar Koopmans over spreekt is de drijvende kracht de wens tot instandhouding van de coalitie. In de (sub-)faculteitsraad is de drijvende kracht het niet uit de boot van de stille coalitie willen vallen: als je vervelend doet, keren alle anderen zich tegen je en ben je veel verder van huis. Kenmerkend voor de situatie is de incrementele benaderingswijze, en de evenredige verdeling van de beschikbare middelen over de coalitiegenoten — hetgeen soms geformuleerd

wordt als overeenkomstig de evenwichtige ontplooiing van de wetenschap.

Een andere conclusie van Koopmans lijkt eveneens, *mutatis mutandis*, toepasbaar op de houding van veel onderzoekers tegenover onderzoeksbeleid: 'Het streven naar conflictminimalisatie geeft ook verklaring voor de weerzin, die in het algemeen bestaat tegen een duidelijke keuze en een expliciete en operationele formulering van doelen en middelen. (...) Het stellen van prioriteiten en de daaraan ten grondslag liggende fundamentele afweging staan lijnrecht tegenover de evenredigheidsconceptie, ze staan het bereiken van een 'workable consensus' tussen de coalitiegenoten in de weg en brengen het voortbestaan van de coalitie in gevaar'.¹⁴ In het geval van wetenschappelijk onderzoek aan de universiteit wordt veelal gesteld dat zuiver-wetenschappelijk onderzoek zich niet in hokjes laat dwingen, dat creativiteit zich niet verdraagt met doel-middelen calculaties. Deze a priori niet onjuiste beweringen worden niet op hun reikwijdte getoetst, maar dogmatisch gehanteerd en fungeren dus als een ideologie die de bestaande situatie moet beschermen. De drijvende kracht achter de ideologie is niet zozeer het voortbestaan van een bepaalde machtspositie, als wel het stille bondgenootschap van de angst dat de uiteindelijke prioriteiten een inperking van het eigen belang zullen inhouden. Een bevestiging van deze interpretatie wordt gevormd door het feit dat alleen die groepen op prioriteitenstelling aandringen die weinig te verliezen hebben (omdat ze nog weinig of geen onderzoek doen) maar veel denken te winnen (omdat de prioriteiten gunstig voor hen zullen uitvallen, bijv. omdat er sprake is van maatschappelijke relevantie).

De rol van de ambtelijke bureaus wordt door Koopmans beschreven met behulp van een model waarin een budget-output functie en een cost-output functie voorkomen die nogal willekeurig schijnen te zijn gekozen.¹⁵ De gedragsveronderstelling van budget-maximalisatie die bij dit model behoort, kan voor het universitaire onderzoeksbeleid niet goed gebruikt worden. Plausibeler is te veronderstellen dat het gedrag bepaald wordt door een streven naar *budgetmajorering*. In het geval van de (sub-)faculteiten immers gaan alle betrokkenen ervan uit dat er een vast (zij het niet of niet precies bekend) plafond voor het budget is dat niet of al-

leen in uitzonderlijke gevallen te beïnvloeden valt door de raad in kwestie, maar op een hoger niveau vastgesteld wordt. Als de som van de budgetaanvragen van de verschillende vakgroepen het plafond te boven gaat, zullen volgens de conflicten minimaliserende evenredige verdeling alle budgetaanvragen met een gelijk percentage gekort worden. Vraagt men dus meer aan, dan houdt men ook meer over — en het beschikken over ruime financiën wordt altijd gewenst geacht (Koopmans veronderstelt een dergelijke instelling bij de hoofden van ambtelijke diensten). Op deze manier is budgetmajorering een kwestie van indekken tegen al te grote reducties van de aanvragen die op zouden treden als de andere partijen wel zouden majoreren en de eigen partij niet. Als strategie van alle partijen leidt budgetmajorering dan tot escalatie van budgetaanvragen en tot een opwaartse druk op de budgetplafonds die in verband met conflict-minimalisatie intern niet gemakkelijk tegengegaan kan worden.

Anders dan bij de escalatie die optreedt in de bewapeningswedloop van de grote mogendheden dienen de partijen bij een gedemocratiseerd onderzoeksbeleid hun budgetaanvragen in een gezamenlijke vergadering te verdedigen. Om kritiek te vermijden wordt de achtergrond van de aanvragen daarom vaak in nevelen gehuld. Voor de ambtelijke bureaus gelden volgens Koopmans vergelijkbare overwegingen: zij streven ernaar de aard van hun produktiekosten zoveel mogelijk in het midden te laten en stellen zich terughoudend op tegenover moderne begrotingstechnieken. Iets dergelijks zal ongetwijfeld mede een rol gespeeld hebben bij de weerstand binnen de universiteiten tegen de McKinsey planning. Een ander voorbeeld wordt door Koopmans geciteerd uit het commentaar van de RAWB op het wetenschapsbudget 1973, waarin gesteld wordt 'dat het streven naar een grotere doorzichtigheid en het verkrijgen van een steeds nauwkeuriger beeld van de bedragen aan onderzoek ten koste gelegd, niet mag leiden tot een grotere kwetsbaarheid van deze bedragen voor algemene, uitsluitend op overwegingen van financiële aard berustende bezuinigingsmaatregelen'.¹⁶ De RAWB kan het zich niet permitteren tegen een doorzichtig beleid te zijn, al vreest hij voor de consequenties. Op lagere niveaus verschuilt men zich vaak zonder meer achter het argument dat weten-

schappelijk onderzoek niet in boekhoudingen past. Het verdedigen van budgetaanvragen is uiteraard niet alleen een kwestie van maskeren van ongeloofwaardigheid, maar is ook vaak in de eerste plaats gebaseerd op het formuleren van goede redenen van de aanvrage; naarmate de majorering omvangrijker is zal dit echter grotere problemen opleveren. Als model voor het budgetmajorerend gedrag kan daarom een (in de praktijk veelal intuïtieve) min-max-strategie fungeren: elke partij (onderzoekseenheid) probeert maximaal te majoreren en tegelijk het risico te minimaliseren dat zijn overvragen zo ongeloofwaardig wordt dat alle andere partijen zich tegen hem keren en zijn aanvrage meer dan evenredig gekort wordt.

De hier gegeven analyse van de effecten van een gedemocratiseerd onderzoeksbeleid is gebaseerd op de situatie na invoering van de Wet Universitaire Bestuurshervorming. Ook in de pre-WUBbiaanse (sub-)faculteiten van hoogleraren en lectoren golden de principes van conflictminimalisatie (toen nog 'collegialiteitsprincipe' genoemd) en budgetmajorering, en heerste er een 'conspiracy of silence' met betrekking tot doeleinden, middelen en prioriteiten. De bepalende factor is dan ook niet het al of niet gedemocratiseerd zijn van de leerstoel, maar de besluitvorming *door* en *voor* gelijkberechtigde eenheden (hoogleraren met hun afdelingen, dan wel vakgroepen). Alle voorstellen voor sociale democratisering van het onderzoeksbeleid waarin de besluitvorming tot stand komt in raden waarin de betrokkenen direct vertegenwoordigd zijn, zullen daarom tot ondoorzichtig onderzoeksbeleid leiden. Als dit het enige beoordelingscriterium was, zou de voorkeur gegeven moeten worden aan een meer hiërarchische organisatie waarbij uitgegaan wordt van centraal geformuleerde doelstellingen.¹⁷ Om de om andere redenen gewenste sociale democratisering acceptabel te maken, dienen waarborgen ingebouwd te worden die de ondoorzichtigheid van het onderzoeksbeleid tegengaan.

Drie beleidsmodellen

De praktijk van het gedemocratiseerde onderzoeksbeleid binnen de universiteiten verloopt volgens principes die passen bij het coalitiemodel van beleidsbepaling. Volgens Van Braband is het coalitiemodel eigen aan een representatiedemocratie als

de Nederlandse parlementaire democratie. Aan gezien elke realisatie van een eigen belang in beginsel een beperking van eens anders belang is (althans als de realisatie schaarse middelen vergt), staan conflicterende belangen en daarmee tevens potentiële conflicten aan de basis van elke democratie. Essentieel is verder het respecteren van minderheden, en daarmee zijn conflictminimalisatie en coalitievorming leidende principes geworden.¹⁸ Voor een gedemocratiseerde structuur van het onderzoeksbeleid gelden dezelfde overwegingen, terwijl bovendien de hoofdlijnen van het beleid, op zijn minst de totale omvang van het budget, extern bepaald worden. Als de verschillende belangen als conflicterende belangen gepercipieerd worden, leidt dit tot budgetmajorering en een ondergeschikte functie van rationele beleidsoverwegingen.

Alvorens ons vast te leggen op het coalitiemodel dient nagegaan te worden of andere modellen van beleidsbepaling niet tot betere resultaten kunnen leiden. De twee belangrijkste alternatieven zijn het conflictmodel en het harmoniemodel.¹⁹ In het conflictmodel wordt een (werkbare) consensus over doelstellingen als niet bestaand en niet wenselijk gezien. Elke partij heeft eigen doelstellingen en tracht deze te realiseren, en wanneer deze doelstellingen niet of onvoldoende gerealiseerd kunnen worden, wordt medewerking opgezegd. In het harmoniemodel wordt een consensus over doelstellingen voorondersteld. Het beleid bestaat uit het gezamenlijk uitwerken van de doelstellingen, en eventuele verschillen berusten op misverstanden (of, in het uiterste geval, op gebrek aan inzicht bij de andere partij).

Het conflictmodel herleidt democratische besluitvorming tot een machtsstrijd die uiteindelijk door de machtigste partij gewonnen wordt. Als alternatief voor het coalitiemodel zal het in een gedemocratiseerd onderzoeksbeleid nog minder ruimte bieden voor rationele, voor alle partijen geldige argumenten als bouwstenen van het beleid.²⁰ Het model komt in het universitaire onderzoeksbeleid niet voor (in het universitair onderwijsbeleid wel, men denke o.m. aan de affaire-Daudt). Wel wordt soms gebruik gemaakt van conflict-tactiek, bijv. vanuit een machtspositie om anderen te dwingen mee te werken, of wanneer het getuigen van de eigen doelstellingen belangrijker geacht wordt dan

het realiseren ervan. Zwakke groepen met afwijkende doelstellingen kunnen een harmonie-minnen-de groep chanteren door met conflicten te dreigen — en vervolgens min of meer onschadelijk gemaakt worden door repressieve tolerantie. Een dergelijke gang van zaken komt wel voor bij pogingen om alternatief of oppositioneel onderzoek te entameren.

In het harmoniemodel wordt de democratische besluitvorming teruggebracht tot het bespreken van de uitvoering en komen de doeleinden niet ter discussie, hoogstens voor een nadere explicitering. In de gezagsgetrouwe variant worden de doelstellingen door regering vastgelegd en door de onderzoekers uitgewerkt en uitgevoerd. Op de duur ontstaat dan een samenhangend systeem van criteria en prioriteiten en een doorzichtig beleid. Hoe bevorderlijk dit ook moge zijn voor de efficiëntie van het wetenschapsbeleid en voor een eventuele politieke democratisering, het betekent een uitholling van de sociale democratisering.

De harmonie kan ook gezocht worden in de objectiviteit van de wetenschap, die noodzakelijkerwijze tot consensus moet leiden. Dit betekent een wetenschappelijke beleidsbepaling waarbij doelen en middelen worden afgeleid uit het algemeen belang en de wetenschappelijke onderzoekers, zowel als regering en parlement, alleen nog maar kunnen instemmen. De bezwaren tegen deze variant van het harmoniemodel zijn dubbel: gezien de meritokratische structuur van de wetenschapsbeoefening zullen de eminente onderzoekers nu het beleid bepalen (hetgeen de sociale democratisering in gevaar brengt), terwijl de maatschappelijk belangrijke sector van de wetenschapsbeoefening gestuurd gaat worden door technokratisch despotisme (hetgeen de politieke democratisering in gevaar brengt). Deze variant van het harmoniemodel komt in de huidige situatie veelvuldig voor, en het zijn juist de bezwaren hiertegen die aanleiding geven tot voorstellen voor nieuwe structuren.

Een automatische harmonie tussen algemeen belang en deelbelang, waardoor politieke en sociale democratisering altijd op elkaar afgestemd zijn in de beste van alle mogelijke werelden, is een Leibniziaanse utopie. Alleen op grond van een externe dreiging of een confessie die door allen op dezelfde manier gepercipieerd wordt, is een dergelijke eendracht te realiseren — en zelfs dan slechts tijde-

lijk. Men zou kunnen veronderstellen dat de sector van de wetenschapsbeoefening op deze regel een uitzondering zou maken, omdat deze bepaald wordt door rationele gedragsregels die niet tot tegenstellingen kunnen leiden. De rationaliteit van de regels is echter beperkt,²¹ en de wedijver voor professionele erkenning leidt tot een benadrukking van het wetenschappelijk eigenbelang.²² De eendracht die op dit moment onder wetenschappelijke onderzoekers te bespeuren valt heeft meer met de externe dreiging van een reductie van middelen te maken dan met harmonie-bevorderende gedragsregels.

Het resultaat van de bovenstaande vergelijking van beleidsmodellen verschilt niet van de conclusie die uit de analyse van de universitaire praktijk volgde: vanuit een oogpunt van doorzichtige en rationele beleidsvoering verdient de eerste variant van het harmoniemodel, waarin de wetenschappelijke onderzoekers zich schikken in een uitvoerende rol, de voorkeur. De andere varianten, noch het conflictmodel komen in aanmerking, zodat het coalitiemodel geaccepteerd moet worden terwille van de sociale democratisering van het onderzoeksbeleid. De invloed van rationele overwegingen in de belangenstrijd dient dan echter vergroot te worden.

Stimuleren van een doorzichtig onderzoeksbeleid

Uit de analyse van de situatie binnen de universiteiten bleek dat het aanknopingspunt voor rationele overwegingen gelegen is in de noodzaak om claims op de middelen niet ongeloofwaardig te laten zijn. De redenen die aangevoerd worden zullen in het begin een ad hoc karakter hebben. Naarmate meer aandacht aan de argumenten besteed wordt zal hun gegrondheid en onderlinge samenhang toenemen. Dit proces kan op twee manieren gestimuleerd worden.

In de eerste plaats kunnen vanuit het wetenschapsbeleid aanknopingspunten geboden worden voor criteria en prioriteiten. Vanuit regering en parlement kan bovendien steeds aangedrongen worden op een rechtvaardiging van aanvragen van middelen in termen van doeleinden, criteria en prioriteiten. Iets dergelijks wordt door sommige Colleges van Bestuur binnen de universiteiten nagestreefd, als zij aanvragen vanuit de faculteiten (bijv. voor leerstoelen) alleen behandelen als aangegeven is hoe ze passen in een expliciet onderzoeksbeleid.

Het effect hiervan is dat faculteiten, subfaculteiten en vakgroepen gedwongen worden hun opportunistisch coalitiebeleid te onderbouwen met argumenten en een democratische discussie over doelstellingen en prioriteiten te entameren.

Het proces van rationalisering van het onderzoeksbeleid kan ook via de onderzoekers zelf gestimuleerd worden door hen op de hoogte te brengen van de problematiek van wetenschapsbeleid en onderzoeksbeleid (bijv. met behulp van artikelen, lezingen, discussies). Op langere termijn bezien betekent dit dat deze problematiek een plaats moet krijgen in de wetenschappelijke opleidingen. Een aanzet hiertoe is te vinden in de studieonderdelen wetenschap en samenleving, die in steeds meer natuurwetenschappelijke subfaculteiten en technische afdelingen opgezet worden.²³ De problematiek van het wetenschapsbeleid is in deze studieonderdelen een van de aspecten van de algemene problematiek van wetenschap en samenleving, hetgeen eerder een voordeel dan een nadeel lijkt te zijn voor een goed inzicht in de gecompliceerde materie. Een verdere uitwerking, waarbij ook de mogelijkheid wetenschappelijke studies van wetenschapsbeleid uit te voeren aan de orde komt, lijkt zeer zinvol.

Door het stimuleren van rationele overwegingen bij de beleidsbepaling worden waarborgen geschapen dat sociale democratisering van het onderzoeksbeleid niet via het coalitiemodel volledig opgaat in belangenstrijd en machtsvorming. Het is duidelijk dat hiermee een proces geïnitieerd wordt dat de doorzichtigheid van het beleid en daarmee de vatbaarheid voor politieke democratisering vergroot. Op de duur zal daardoor een situatie gecreëerd worden waarbij rationele overwegingen een belangrijke rol spelen. Dat wil niet zeggen dat het ideaal van een volledig rationeel beleid ooit bereikt zal worden; een dergelijke statische rationaliteit zou zelfs onwenselijk zijn en als een dwangbuis fungeren. De rationaliteit van beleid is een historische rationaliteit en democratisering kan gezien worden als een waarborg dat geen verstarring op zal treden. Voorlopig liggen de prioriteiten echter juist andersom en dient ervoor gewaakt te worden dat democratiseringspogingen niet blijven steken in de irrationaliteit van opportunistisch coalitiebeleid.

Noten

- ¹ A. P. Oele e.a., *Wetenschapsbeleid: Planning en Democratisering*, Wiardi Beckman Stichting, Amsterdam 1970.
- ² P. Bordewijk, Zelfbesturende universiteiten, een socialistisch ideaal? *Socialisme en Democratie* 26 (6), nov. 1969, 441-449.
- ³ De definities van wetenschapsbeleid en onderzoeksbeleid komen overeen met de begrippen gehanteerd in de GUO-nota. Nota Gespreksgroep Universitair Onderzoek, *Het universitaire onderzoek in het kader van het wetenschapsbeleid*, Kamerstukken zitting 1972, 12089 nr. 5.
- ⁴ Een aantal voorstellen is gepubliceerd in: *Organisatie van wetenschapsbeoefening in Nederland — enkele onlangs verschenen rapporten*, Staatsuitgeverij 's-Gravenhage 1973.
- ⁵ E. W. Hommes, Democratisering van het onderzoeksbeleid, *Beleid en Maatschappij* 1973 (2), 55-62, blz. 55.
- ⁶ P. L. Walraven, Is een wetenschapsparlement een illusie? *Intermediair* 1973 (33), 29.
- ⁷ BWA/VWO werkgroep Wetenschapsbeleid, Een democratische structuur voor het Wetenschappelijk onderzoek in Nederland, *Wetenschap en Samenleving* 1974 (6).
- ⁸ Dit geldt vooral voor de door Daalder als 'rustig' gekwalificeerde faculteiten van medicijnen en van wis-kunde en natuurwetenschappen. H. Daalder, The Dutch universities between the 'New Democracy' and the 'New Management', *Minerva* 12 (1974) 221-257. In zijn artikel gaat Daalder niet in op het onderzoeksbeleid.
- ⁹ Onder rationeel wordt verstaan dat goede redenen aangevoerd zijn die zich tegenover kritiek staande kunnen houden. De nadruk ligt op 'Wertrationalität' (Weber).
- ¹⁰ Vergelijk hierbij het alternatieve model van I. Th. M. Snellen, *Beleid en Maatschappij* 1974 (6) 186-190. De militair-strategische planning waartegen hij zich afzet, werkt eveneens met een heldere doelen-middelen structuur maar dan zonder inspraak van de betrokkenen, hetgeen een nadruk op 'Zweckrationalität' impliceert (vergelijk noot 9).
- ¹¹ In: Dr. Bram Peper (red.), *De Nederlandse arbeidsverhoudingen: continuïteit en verandering*, Universitaire Pers Rotterdam 1973.
- ¹² L. Koopmans, *Beheersing van de overheidsuitgaven*, Rede, Rotterdam 4 oktober 1973 (Kluwer, Deventer).
- ¹³ Koopmans, l.c., blz. 9.
- ¹⁴ Koopmans, l.c., blz. 5.
- ¹⁵ Hierop wordt ook gewezen door W. J. van Brabant, De positieve theorie van het budgettaire gedrag

en zijn implicaties voor planning en beleidsanalyse, *Openbare Uitgaven* 6 (1974) 3-19, paragraaf 7.

¹⁶ Koopmans, l.c., blz. 14.

¹⁷ Dit is het model van de militair-strategische planning, vergelijk Snellen, l.c. (noot 10). De efficiëntie van dit model ook voor het wetenschapsbeleid blijkt uit de evaluatie van het wetenschapsbeleid na de tweede wereldoorlog die door de OECD wordt gegeven in het derde deel van *The Research System* dat binnenkort gepubliceerd wordt. Alleen die onderzoeks- en ontwikkelingsprogramma's zijn geslaagd te noemen waarvoor duidelijke en operationaliseerbare doeleinden gesteld waren.

¹⁸ Van Brabant, l.c., paragraaf 3 en 5.

¹⁹ Vergelijk Peper, l.c. en de bespreking door dr. J. A. P. van Hoof, *Beleid en Maatschappij* 1973 (2) 74-76.

²⁰ Wanneer de scheiding tussen besluitvorming en uitvoering groter is, kunnen rationele overwegingen en een (gematigd) conflictmodel wel samengaan, bijv. bij het streven naar program-colleges in het gemeentebestuur. In sommige universiteitsraden wordt groepsvorming op basis van een programma nagestreefd, bijv. in Leiden. Na aanvankelijke successen lijkt nu de belangenbehartiging van de faculteiten weer de overhand te krijgen.

²¹ Zie bijv. Thomas Kuhn, *The structure of scientific revolutions*, Univ. Chicago Press 1970.

²² Zie bijv. M. J. Mulkay, *The social process of innovation*, Macmillan, Londen 1972.

²³ A. Rip, O. A. de Vries, E. Boeker, W. F. Slot, 'Wetenschap en Samenleving' in de natuurwetenschappelijke faculteiten en technische hogescholen, *Universiteit en Hogeschool* 19 (6) juli 1973, 301-309.

periodiekenparade

maandoverzicht van
tijdschrift-inhouden
maatschappij-
wetenschappen

— uitgave onder auspiciën van het
sociaal-wetenschappelijk Informatie- en
documentatiecentrum van de koninklijke
nederlandse akademie van wetenschappen,
— onder redactie van drs h p hogeweg-
de haart
— verschijnt 12x per jaar bij boom meppel,
gasgracht 10, telefoon 05220/51341;
abonnement f 18,50